

سبک زندگی نبوی

تدبیر زندگی خانوادگی

مصطفی دلشاد تهرانی

www.ketab.ir

انتشارات دریا

تهران، میرداماد، میدان مادر، خیابان شاه نظری،
خیابان سپاهان، شماره ۲۶ - تلفن: ۲۲۹۱۱۳۲۳

سیک زندگی نبوی
تدبیر زندگی خانوادگی

مؤلف: مصطفی دلشاد تهرانی

حروفچین: محمد ملک‌زاده • طراح جلد: الهه باقری

چاپ و صحافی: روز

نوبت چاپ: چاپ اول، بهار ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۳۳۰۰۰۰-۰ / ISBN: 978-964-7313-65-0

سرشناسه	: دلشاد تهرانی، مصطفی، ۳۳۴ - D. Shad Tehran, Mustafa
عنوان و نام پدیدآور	: سیک زندگی نبوی: تدبیر زندگی: / مصطفی دلشاد تهرانی.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات دریا، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۱ ص. : ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س م.
شابک	: 978 - 964 - 7313 - 65 - 0
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۶۱] - ۱۸۱: همچنین به صورت زیرنویس
یادداشت	: نمایه.
عنوان دیگر	: تدبیر زندگی خانوادگی.
موضوع	: محمد (ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت - ۱۱ ق. - دیدگاه درباره خانواده
موضوع	: Muhammad, Prophet - - Views on family
موضوع	: خانواده‌ها - جنبه‌های مذهبی - اسلام
موضوع	: سنت نبوی
موضوع	: Families - - Religious aspects - - Islam
موضوع	: Wonts of the Prophet*
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ د ۷۴ خ ۲۴ / ۹ BP
رده‌بندی دیویی	: ۲۹۷/۹۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۷۵۷۰۸۵

فهرست مطالب

مقدمه	۹
۱. پیامبر اکرم (ص) آخرین نمونه زیست مطلوب	۱۱
۲. معنای نمونه و سرمشق قرار دادن پیامبر اکرم (ص)	۱۳
۳. رویکرد سبک‌شناسانه به اخلاق و رفتار پیامبر اکرم (ص)	۱۴
۴. نگارش رفتارشناسی پیامبر (ص)	۱۶
۴-۱. سیره و مغازی	۱۶
۴-۲. شمائل	۱۷
۴-۳. اخلاق و خصائص	۱۷
۴-۴. دلایل نبوت	۱۸
۴-۵. جامع‌نگاری	۱۸
۵. روش‌شناسی استخراج سبک زندگی پیامبر اکرم (ص)	۱۸
۶. خلا سبک زندگی پیامبر اکرم (ص) در زندگی مسلمانان	۲۲
۷. جایگاه خانواده	۲۲
۸. سبک زندگی خانوادگی پیامبر اکرم (ص)	۲۳
۹. تدبیر زندگی خانوادگی	۲۴

۲۵	همکاری در امور خانه.....
۲۷	جایگاه و اهمیت همکاری در امور خانه.....
۳۱	راه و رسم پیامبر اکرم (ص).....
۳۶	تأکید رسول خدا (ص) بر همکاری در امور خانه.....
۳۹	راه و رسم اوصیای پیامبر (ص).....
۴۱	صراحت و صداقت.....
۴۳	جایگاه اهمیت صراحت و صداقت در زندگی.....
۴۹	رسم و نکرستی دروغ در مدرسه نبوی.....
۵۳	زشتی و نکو بدگی، پله گری، نیرنگ ورزی، فریبکاری.....
۵۶	زشتی و نکو بدگی، پله گری، نیرنگ ورزی.....
۶۱	آیا در مواردی دروغ در زندگی خانواده مجاز است؟.....
۶۹	شکیبایی و بردباری.....
۷۱	جایگاه و اهمیت شکیبایی و بردباری در زندگی خانواده.....
۷۵	تأکید بر شکیبایی و بردباری در زندگی خانوادگی و رسم نبوی.....
۸۳	پیامدها و ثمرات شکیبایی و بردباری در زندگی خانوادگی.....
۸۳	۱. گشایش، توفیق و کامیابی.....
۸۵	۲. پشتیبانی و سامان یابی.....
۸۷	۳. صلح و آشتی.....
۸۸	۴. کاهش مصیبت و اندوه و سختی.....
۹۱	۵. دفع آسب و گرفتاری.....
۹۲	۶. فرصت سازی.....

تدبیر امور.....	۹۳
جایگاه و اهمیت برنامه ریزی و تدبیر در زندگی.....	۹۵
فواید تدبیر امور.....	۹۹
۱. پیشگیری از خطاکاری، گرفتاری و پشیمانی.....	۹۹
۲. بسامانی زندگی.....	۱۰۱
۳. بهره‌مندی مناسب از امکانات و دارایی.....	۱۰۱
۴. راه‌یابی در مواقع درماندگی.....	۱۰۲
لوازم تدبیر امور.....	۱۰۳
۱. هدیه‌گذاری.....	۱۰۳
۲. پیش‌بینی.....	۱۰۵
۳. نظرخواهی، رأی‌زنی، سنج به‌اندوژی.....	۱۰۶
۴. سرپرستی مسئولانه.....	۱۰۸
۵. تدبیر مقتصدانه.....	۱۱۱
۶. تدبیر اوقات زندگی.....	۱۱۷
حفظ و استحکام خانواده.....	۱۲۱
ساختار مناسب برای حفظ و استحکام خانواده.....	۱۲۳
۱. بینش‌ها.....	۱۲۳
۲. ارزش‌ها.....	۱۲۸
۳. گرایش‌ها.....	۱۳۵
۴. روش‌ها.....	۱۴۰
۵. کنش‌ها.....	۱۴۲
۶. گویش‌ها.....	۱۴۵
آموزش‌ها.....	۱۴۹

نمایه ۱۵۳

منابع و مأخذ ۱۵۹

www.ketab.ir

۱. پیامبر اکرم (ص) بهترین نمونه زیست مطلوب

خداوند در قرآن کریم، سادۀ گرامی اش را نمونه‌ای نیکو برای پیروی معرفی کرده است:

«لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي سُبْحِ الْأَشْوَءِ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَ الْيَوْمَ
الْآخِرَ وَ ذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا»^۱

هر آینه شما را در [راه و رسم] فرستاده خدا نمونه و سرمشقی نیکو و پسندیده است برای کسی که به خدا در روز بازپسین امید دارد و خدای را بسیار یاد می‌کند.

پیامبر اکرم (ص) نمونه‌ای است والا در ارائه سبک زندگی ایمانی، معتدل، معنوی، سالم و پاک، عقلانی، پروادارانه و پراحسان که پرورش آن مطلوب‌ترین سبک زندگی را رقم می‌زند.

براین اساس است که امیرمؤمنان علی (ع) پیامبر را به عنوان نمونه‌ای بسنده معرفی کرده و به سرمشق‌گیری از آن حضرت سفارش نموده است:

«وَلَقَدْ كَانَ فِي رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ - كَافٌ لَكَ فِي الْأُسُوءَةِ»^۱

در [راه و رسم] فرستاده خدا - که درود خدا بر او و خاندانش باد - تو را پسندیده است در نمونه دانستن.

«فَتَأْسَى بِنَبِيِّكَ الْأَطْيَبِ الْأَطْهَرِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ - فَإِنَّ فِيهِ أُسُوءَةً لِمَنْ تَأْسَى وَ عَزَاءٌ لِمَنْ تَعَزَّى، وَ أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ الْمُتَأْسِي بِنَبِيِّهِ الرَّامِقْتَصُّ لِأَثَرِهِ»^۲

پس، پیامبر پاک و پاکیزه‌ات - که درود خدا بر او و خاندان او باد - سببی کن برای کسی که بخواند تأسی جوید و انتسابی است عالی برای کسی که بخواند متأسس گردد و محبوب‌ترین بندگان نزد خداوند کسی است که از پیامبرش ریشخند گیرد و قدم در جای قدم او گذارد.

بدین ترتیب با ارائه یک نمونه جامع و کامل از همه وجوه و در عینیت امور، مسلمانان مأمور اقتدای به آن وجود گرامی اند و کسی که پا در جای پای او گذارد، محبوب‌ترین بندگان نزد حضرت حق است. این همان بیان کلام خداوند است که فرمود:

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾

۱. نهج البلاغه، خطبه ۱۶۰.

۲. همان.

۳. قرآن، آل عمران / ۳۱.

بگو: اگر خدا را دوست می‌دارید پس مرا پیروی کنید تا خداوند شما را دوست بدارد.

۲. معنای نمونه و سرمشق قرار دادن پیامبر اکرم (ص)

پرسشی اساسی این است که سرمشق و نمونه قرار دادن پیامبر (ص) و پیروی از راه و رسم آن حضرت در چه اموری است، و با توجه به مقتضیات زمان و مکان و تفاهات‌های جماعت و فرهنگی، این پیروی چگونه ممکن است؟

آیا سرمشق قرار دادن پیامبر، در پیروی از نوع خورد و خوراک و پوشاک و نوشاک، ظاهر آسان، مرتب، محل زیست و مانند اینها است؟ یعنی پیروان واقعی آن حضرت نسبت به غذایی همچون غذای وی بخوردند؟ پوشاکی چون وی بپوشند؟ موی خود را مانند وی بپاریند؟ و همانندسازی در دیگر امور ظاهری و شکلی آن حضرت؟ یا نمونه قرار دادن پیامبر اکرم (ص) و پیروی از راه و رسم آن حضرت، دریافت روح اعمال ظاهری و توجه به قواعد و اصول حاکم بر زندگی، و اخلاقیات وی، و دنبال کردن آن‌ها با توجه به شرایط هر دوره و هر منطقه است؟

بدیهی است که امور شکلی و ظاهری در گذر زمان و در جاهای مختلف و با دگرگونی‌های اجتماعی و فرهنگی تغییر می‌کند و این امور مورد تأیید و پایدار نیست؛ و آن‌چه می‌تواند پایدار بماند و پیوسته منبع الهام و ترویج باشد، روح حاکم بر ظواهر اعمال و اخلاقیات است.

مسلمانان از ابتدای ظهور اسلام به راه و رسم پیامبر توجه داشتند و جمعی از آنان تلاش می‌کردند تا آن را پی بگیرند. به تدریج رویکرد شکل‌گرایانه به راه و رسم زندگی پیامبر چیره شد و رویکرد به قواعد و اصول آن مغفول ماند، چنان‌که در آموزه‌ای از امام علی (ع) می‌توان رویکرد اصولی و نه شکل‌گرایانه به

نمونه‌گیری از پیامبر اکرم (ص) را دریافت. شریف رضی آورده است که شخصی نزد امیرمؤمنان آمد و از وی درباره این سخن فرستاده خدا (ص) پرسید که فرمود: «پیری را با خضاب بپوشانید و خود را به یهود شبیه نسازید.» حضرت گفت: «جز این نیست که آن بزرگوار که درود خدا بر او و خاندانش باد، در هنگامی این سخن را فرمود که دین [دارای کسان] اندک بود؛ لیکن اکنون که دامنه آن گسترش یافته، و پایه‌های آن استوار گردیده، پس هرکس هرگونه خواست رفتار کند، آزاد است»^۱.

حجت‌الاسلام مازندرانی می‌نویسد: «این آموزه‌ها اموری شکلی است که تابع اوضاع و احوال اجتماعی و فرهنگی است و آموزه‌ای برای همه زمان‌ها نیست، و آنچه مهر است در این روح آموزه‌ها و قواعد و اصول حاکم بر آن‌ها است. این چیزی است که باید در رفتارشناسی پیامبر آموخت و در زندگی جاری ساخت».

۳. رویکرد سبک‌شناسانه به اخلاق و رفتار پیامبر اکرم (ص)

«سبک» در لغت به معنای گذاختن زر و سیم به سینه است، و در قالب ریختن آن‌ها است، و «سبیکه» پاره زر یا سیم گذاخته شد. سبک‌ریزی شده است.^۲ در دوره جدید آن را به معنای مجازی برای طرزی خاص از نظم و شرع تعمال کرده‌اند،^۳ ولی مفهوم سبک قابل تعمیم است، یعنی می‌توان این مفهوم را برای حوزه‌های

۱. نهج البلاغه، حکمت ۱۷.

۲. کتاب العین، ج ۲، ص ۷۸۷؛ معجم مقاییس اللغة، ج ۳، ص ۱۲۹؛ لسان

العرب، ج ۶، ص ۱۶۲.

۳. نک: سبک‌شناسی، مقدمه، صص ۳-۴.

مختلف هنر و علوم گوناگون و نیز برای زندگی به کار برد.^۱
 با توجه به معنای اصلی واژه «سبک» می‌توان آن را پیروی از راه و رسمی
 معین و مشخص، تابع چارچوب‌های خاص و استوار دانست. و همان‌طور که
 «سبیکه» پاره فلز گداخته شده و قالب‌ریزی شده است، «سبک» در هر حوزه‌ای که
 در نظر گرفته شود، دارای ویژگی اندازه یافتگی، استواری و تشخیص است.
 در ادبیات اسلامی نزدیک‌ترین واژه‌ای که می‌تواند این مفهوم را
 به خوبی بیان کند، واژه «سیره» است.

واژه «سیره» از مصدر از «سیر» است. «سین و یاء و راء» ماده‌ای است که بر
 گذشتن، روان شدن، حرکت کردن در زمین است.^۲ «سیره» به معنای حالت
 خاص حرکت انسان و نوع رفتاری^۳ و راه و رسم، و سلوک است.^۴

بنابراین می‌توان «سیر» را نوع رفتار و طریقه زندگی معنا کرد و از آن به
 سبک رفتار و سبک زندگی تعبیر نمود. آنچه در رفتارشناسی پیامبر مهم است
 دریافت سیره و سبک زندگی آن حضرت، قواعد و اصول کلی عملی ثابت
 حاکم بر حوزه‌های مختلف زندگی است.

قرآن کریم گذشته از آن‌که پیامبر را نمونه و رهنمای نیک برای زندگی و
 زیست متعالی معرفی کرده، تصویری دقیق از آن حضرت ارائه کرده است که
 براساس آن می‌توان اخلاق و رفتارشناسی پیامبر را پانز از بیاریابی که
 دوستان گزافه‌گو و دشمنان کینه‌جو ساخته‌اند دریافت و روح حاکم بر رفتارهای
 و قواعد و اصول زندگی‌اش را راهنمای خویش ساخت.

۱. نک: سیره نبوی، صص ۱۵ - ۱۹.

۲. المفردات فی غریب القرآن، ص ۲۴۷؛ لسان العرب، ج ۶، ص ۴۵۳.

۳. نک: لسان العرب، ج ۶، ص ۴۵۴؛ تاج المروس، ج ۳، ص ۲۸۷.

۴. نک: أساس البلاغة، ص ۲۲۶؛ اقرب الموارد، ج ۱، ص ۵۶۲.

۴. نگارش رفتارشناسی پیامبر (ص)

چون نگارش رفتارشناسی پیامبر سامان پیدا کرد، رویکرد شکل‌گرایانه در آن جریان یافت، و توجه به روح آن رفتارها و راه یافتن به قواعد و اصول زندگی از مجرای رفتارها یعنی سبک‌شناسی زندگی آن حضرت رنگ باخت؛ و آنچه می‌توانست با الگوگیری درست زمینه رشد و تعالی را برای هر انسان خواهان زندگی مطلوب فراهم کند، چنان‌که باید معنا نیافت.

گزارش‌های رفتار پیامبر در منابع تفسیری، حدیثی و تاریخی قابل جستجو است، و البته با توجه به دخل و تصرف‌ها و جعلیات بسیار در آن لازم است با عرضه آن‌ها بر قرآن کریم و با دقت‌های عقلی و ضوابط نقد گزارش‌ها، بدانچه قابل پذیرش است، استناد کرد.

عالمان مسلم در چند رشته با نگاه تاریخی رفتار پیامبر را بیش‌تر گزارش کرده‌اند که این گزارش‌ها پس از پائین‌ترین می‌تواند راهی برای رفتارشناسی پیامبر و نیز شناخت سیره و سبک زندگی آن حضرت و قواعد و اصول آن باشد. مهم‌ترین رشته‌های تاریخی عبارت است از: سیره و مغازی، شمائل، اخلاق و خصائص، دلائل نبوت و جامع‌نگاری.

۴-۱. سیره و مغازی

نخستین رشته‌ای که اندیشمندان مسلمان در آن به شرح حال و جنگ‌های پیامبر پرداختند، سیره (به معنای اصطلاحی آن یعنی تاریخ پیامبر) و مغازی (به معنای جنگ‌های عصر پیامبر) است.

مطالب سیره و مغازی در دو گروه کتاب متمرکز شده است؛ تألیفات تاریخی، همچون: سیره ابن اسحاق (در گذشته به سال ۱۵۱ هجری)؛ سیره النبی،

تألیف ابن هشام (درگذشته به سال ۲۱۳ هجری): المغازی، تألیف واقدی (درگذشته به سال ۲۰۷ هجری): و تألیفات حدیثی - فقهی همچون: المصنّف، تألیف عبدالرزاق صنعانی (درگذشته به سال ۲۱۱ هجری): المصنّف فی الاحادیث و الآثار، تألیف ابن ابی شیبّه (درگذشته به سال ۲۳۵ هجری): صحیح البخاری (درگذشته به سال ۲۵۶ هجری) ضمن «کتاب بدء الخلق» و نیز در «کتاب الشهادة».

۲-۴. شمائل

رشته دیگری که در آن به توصیف رفتار پیامبر پرداخته شد، شمائل نگاری است که در آن ویژگی های ظاهری و رفتار جزئی آن حضرت به نگارش درآمد. از جمله آثار مهم در این رشته است: شمائل النبوة، تألیف یرمذی (درگذشته به سال ۲۷۹ هجری): و شمائل الرسول، تألیف ابن کثیر دمشقی (درگذشته به سال ۷۷۴ هجری).

۳-۴. اخلاق و خصائص

رشته دیگری که اندیشمندان مسلمان بدان اهتمام کردند تا ویژگی ها و رفتار پیامبر را گردآوری و تدوین کنند، اخلاق و خصائص است. در تألیفات این رشته، آنچه به تحریر آمد ویژگی های ظاهری و برخی خصوصیات اخلاقی و رفتار پیامبر بود. از جمله تألیفاتی که در این رشته به نام کشیده شد، آثار زیر است:

اخلاق النبى و آدابه، تألیف ابن حیّان اصفهانی (درگذشته به سال ۳۶۹ هجری): الشفا بتعريف حقوق المصطفى، تألیف قاضی عیاض (درگذشته به سال ۵۴۴ هجری): کفاية الطالب اللبيب فی خصائص الحبيب یا الحصائص الكبرى، تألیف جلال الدین سیوطی (درگذشته به سال ۹۱۱ هجری).